

Kalányos Krisztina
Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Fizika szak

Varga László
Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Matematika – számítástechnika szak

A roma kisebbség és az állami gondozottak iskolai helyzete

Annotáció

Témamegjelölés, lényegkiemelés

Magyarországon a roma népesség iskolázottsága nagymértékben elmarad a nem roma népességéhez képest. Baranya megyében jelenleg az intézetben nevelkedők között pedig a közép- és felsőfokú oktatási intézményben tanulók aránya rendkívül alacsony, megközelítőleg a cigányság országos mutatóinak felel meg. Ez azonban helyi szinten jelentős elmaradásnak számít, hiszen a dél-dunántúli régióban a cigány lakosság iskolázottsági mutatói magasabbak az országos átlagnál.

Bármilyen hátrányos helyzetből egyetlen tartós kitörési lehetőséget csakis a hosszabbtávú szellemi befektetés, vagyis a továbbtanulás jelent. Ez igaz mind a cigányságra, mind a mostani és egykori állami gondozottak körére, és különösen igaz az állami gondozott cigány fiatalokra.

Dolgozatunkban a hátrány okait próbáljuk feltárni, illetve arra próbálunk választ találni, hogyan segíthetnek a probléma megoldásában, e hátrány leküzdésében a civil szerveződések.

A dolgozat műfaji besorolása

Dolgozatunkat nem kíséreljük meg egyetlen műfajként meghatározni, mivel több műfaji elemet tartalmaz. Dolgozatunk elsősorban tanulmány, de tartalmaz statisztikai elemzést és esettanulmányt is.

Kulcsfogalmak

Oktatás, továbbtanulás, érettségi, cigány fiatal, állami gondozottak, civil szervezet

Érintett diszciplínák

Pedagógia, szociológia, oktatáspolitikai, statisztika, szociálpolitika

Bevezetés

Témaválasztás indoklása, munkamegosztás

Témaválasztásunk háttérében a személyes indíttatás játszik szerepet. Mindketten egy civil szervezet (Faág Baráti Kör) önkéntes segítői vagyunk, ahol állami gondozott fiatalok, többnyire roma származású fiatalok tanulmányi előmeneteleit kísérvük figyelemmel, és vezetjük a tanulószobát. Munkánk során többször megfogalmazódott a kérdés vajon van-e értelme a munkánknak, van-e szükség ilyen és hasonló civil szervezetekre, van-e tanulmányi javulás azoknál, akikkel foglalkoznak, miért van, hogy az állami gondozott (roma) fiatalok iskolai mutatóik szinte azonosak a cigányság iskolai mutatóival és még hasonló kérdések. Dolgozatunkban sajnos nem tudunk minden egyes kérdésre választ adni, de igyekszünk egy általános képet adni a fent említettekről. Dolgozatunk egyértelműen team-munka így a feladatokat is úgy osztottuk meg egymás között, hogy figyelembe

vettük egymás hozzáértését, tapasztalatait, tudását. Így a dolgozat technikai, szerkesztési munkája Varga László érdeme, továbbá a mellékletek elkészítése, Kalányos Krisztina munkája pedig a dolgozathoz szükséges forrásanyagok beszerzése és feldolgozása. A dolgozat tartalmi része közösen készült el.

A vizsgált probléma felvetése és konkrét körülhatárolása

A rendszerváltozással a munkaerőpiacon egyre nagyobb jelentőséget kap a munkavállalók emberi tőkéje. Az emberi tőke felhalmozásának egyik legfontosabb állomása az iskola. A roma népesség a többségi népességhez képest kevésbé iskolázott, bár manapság a munkaerőpiacon jelentős szerepe van és egyre jelentősebb szerepe lesz az iskolai végzettségnek. Ebből a szempontból a rendszerváltás legnagyobb vesztese a roma népesség.

Az eddigi tapasztalatok alapján a különböző civil kezdeményezéseknek jelentős szerepe lehet a statisztikák javításában. A kilencvenes évek eleje óta egyre több ilyen irányú civil szerveződés indult. Ilyenek – a teljesség igénye nélkül – a Hétszínvirág Általános Iskola Marcaliban, a pécsi Gandhi Gimnázium, a Józsefvárosi Tanoda Budapesten, a nyírteleki Kedves-ház, a pécsi Amrita OBK Egyesület, a Collegium Martineum Mánfán, a pécsi Faág Baráti Kör Egyesület stb. Jelen munkánkban legfőképp a Faág Baráti Kör Egyesületet mutatjuk be, amelynek a munkájában a mai napig aktívan részt veszünk.

A kilencvenes évek közepén civil kezdeményezésként jött létre Magyarország egyetlen cigány középiskolája a Gandhi Gimnázium. A gimnázium létrejötte után – mivel a Gandhi Gimnázium hatosztályos gimnáziumként indult, és a hetedik és nyolcadik osztályban tanuló cigány fiatalokra nem volt igazi odafigyelés – szintén civil szerveződésként jött létre az Amrita OBK Egyesület. Az egyesület vállalta át azokat a feladatokat, amelyeket a Gandhi Gimnázium ekkor már nem tudott ellátni.

Az Amrita Egyesület felkutatta azokat a dél-dunántúli régióban tanuló tehetséges hátrányos helyzetű fiatalokat, akik hetedik, nyolcadik osztályosak vagy már idősebbek voltak, és érettségit adó intézményben akartak továbbtanulni, vagy már ott is tanultak. Ezekből a fiatalokból olyan self-help – önszervező – közösséget szerveztek, amelyben az idősebb diákok mintaként szolgálhattak a többi fiatalnak a továbbtanulásban.

Az Amrita Egyesület tevékenységének eredményeként egyre több roma származású fiatal került be Pécs különböző érettségit adó intézményeibe. Ezeknek a fiataloknak az anyagi háttere, hátrányos helyzetükből adódóan elég szűkös volt. A falvakban, aprófalvakban élő roma fiatalok családjának jóval költségesebb volt a gyermeküket a városban működő középiskolába járatni a kollégiumi hálózat, illetve a kollégiumi és albérleti ártámogatások leépülésével. Felmerült tehát az igény egy olyan kollégium létrehozására, amelyben ezek a fiatalok lakhatnak.

Ezt az igényt próbálta meg kielégíteni a Collegium Martineum, amely olyan kollégium, amelyben a már említett helyzetben lévő fiatalokat fogadják.

Ezzel párhuzamosan, a kutatások során az Amrita Egyesület kapcsolatba került állami gondozott fiatalokkal. Ezek a fiatalok, a család hiánya miatt külön odafigyelést igényeltek, amelyet már az Amrita Egyesület nem tudott megvalósítani. Ezekre a fiatalokra való odafigyelés miatt, szintén civil kezdeményezésre jött létre 1998-ban a Faág Baráti Kör Egyesület. Az egyesület hasonló feladatokat vállalt, mint az Amrita Egyesület, de itt a hangsúlyt az állami gondozott fiatalokra fektetik leginkább.

A követett gondolatmenet

Első lépésként a roma népesség iskolázottságának adatait mutatjuk be és elemezzük. Ezek után megpróbáljuk leírni, hogy mik lehetnek ezeknek a számadatoknak a hátterében, milyen okokra vezethető vissza az, hogy a cigányság iskolázottsága ennyire elmarad a nem roma népesség statisztikai mutatóitól. Itt külön kitérünk arra, hogy milyen összefüggés lehet a cigányság és az állami gondozottak hasonló adatai között. Erre azért

van szükség, mert mint már említettük, az állami gondozottak iskolázottsági adatai – tapasztalataink szerint – a cigányság adatainak felel meg, viszont – mivel erről külön statisztika nem készült – csak ezen adatokra tudunk támaszkodni.

Ezek után bemutatjuk a Faág Baráti Kör Egyesületet, illetve az egyesület 2001-2002-ben zajlott Faodú programját.

Összegzésként megpróbáljuk értékelni ezt a programot, illetve bemutatni az idei év programját, és felhívni a figyelmet ennek előnyeire.

A téma kifejtése

Mint már említettük, a cigány lakosság iskolázottsági adatai erősen eltérnek az országos átlagtól. Az 1993. évi KSH-vizsgálat megállapította, hogy bár jelentősen emelkedett a cigány népesség iskolázottsági színvonala, azonban a távolság a többségi társadalométól tovább növekedett. (további vizsgálatok: *1. ábra*)

1. táblázat

Iskolai végzettség	Romák	Nem romák
0–7 általános	43	19
8 általános	41	25
Szakiskola	2	1
Szaktanácsképző	12	21
Érettségi	2	24
Felsőfok	0	10
Összesen	100	100

A nem roma népesség 34, a roma népesség mindössze 2 százaléka rendelkezik legalább érettségi végzettséggel. A nem roma népesség 10 százaléka rendelkezik főiskolai vagy egyetemi diplomával, míg arányuk a roma népességen belül elhanyagolható, 0,5 százalék alatti.

Ezek az adatok az országos adatokat tükrözik. Ugyanezen adatok az állami gondozásban élőkkal kapcsolatban nem állnak rendelkezésre, mivel ilyen statisztikák még nem készültek. Általában azt lehet mondani, hogy az állami gondozottak iskolázottsága a roma lakosság iskolázottságának felel meg, vagy inkább az alatt van egy kissé.

Ezen hátrányok több okra vezethetők vissza:

– A szülők különbözőképpen értékelik a megkezdett középiskola befejezésének valószínűségét (amire a jóval magasabb roma lemorzsolódás valós alapot szolgáltat), vagy általában is kevesebb jelentőséget tulajdonítanak az iskolának. Ez utóbbit nyilván jelentős mértékben szubjektív – de legalábbis statisztikailag nem mérhető – tényezők alakítják, befolyásolhatja azonban a családok közvetlen környezete is, vagyis az a közeg, ahonnan az információkat gyűjtik. Gეტtszerű környéken nyilván kevesebb olyan példa akad, ahol tanulással valaki sokra vitte, mint asszimilált környéken. Ugyanezek a tényezők megfigyelhetők az állami gondozottak körében is. Ráadásul a gyermekvédelmi gondoskodásban felnövekvő fiatalok még alig pár évvel ezelőtt is mindannyian nagylétszámú gyermekotthonokban nőttek fel. Igaz, az itt felnövekvő fiataloknak a családi minta is hiányzik.

– A közvetlen költségek közül az iskolától való távolság leküzdése játszhat jelentős szerepet. A cigányság átlagosan jóval messzebb él a középiskoláktól, mint a többiek. Ez az ok nem jelentkezik az állami gondozottaknál élő fiataloknál. A gyermekotthonok, lakásotthonok stb. a nagyvárosokban találhatóak, tehát a cigány családoknál jelentkező költségekkel az állami gondozott fiataloknál nem kell számolni. Itt azonban fel kell hívunk a figyelmet arra a szomorú tényre, hogy az állami gondoskodásban felnö-

vekvő gyermekek kivül senkinek sem érdeke az, hogy a gyerek tanuljon. Itt utalnánk vissza az előző pontra, ahol már említettük, hogy a fiatalok megfelelő minták hiányában nem is tanulnak tovább.

– A jóval rosszabb anyagi körülmények között élő roma háztartások számára valószínűleg sokkal nagyobb áldozatot jelent egy tizenéves fiatal munkaerejének kiesése. Ehhez kapcsolódhat a költségek és a hasznok időbeli eltérésének kezelése is: tapasztalatból tudjuk, hogy minél szegényebb valaki, annál nagyobb jelentőséget tulajdonít a jelennek, a jövővel szemben. Ebből a szempontból az állami gondozásban élő fiatalok hasonló helyzetben vannak, mint a rossz anyagi körülmények között élő roma háztartások. Tapasztalataink alapján az állam érdeke az, hogy neveltjei minél előbb munkába álljanak, s így magukat lássák el.

Viszonylag kevés figyelem irányult mindeddig a „másik” oldalra: a nevelésükkel oktatásukkal foglalkozó pedagógusokra, aminek szintén jelentős szerepe van. Ugyanez hatványozottan igaz az állami gondozottakkal foglalkozókkal kapcsolatban, mivel az állami gondozott gyermekek nagy része cigány származású, akik sajnálatos módon a saját kultúrájukat sem ismerik. Mint már említettük, a gyermekvédelmi gondoskodásban felnövekvő fiatalok még alig pár évvel ezelőtt is mindannyian nagylétszámú gyermekotthonokban nőttek fel. Az ott dolgozók létszáma és képzettsége nem volt összhangban a rájuk háruló feladatokkal. Az intézmény működésére a következők voltak jellemzőek:

- a fiatalok iskoláztatásában az alacsonyabb presztízsű, de biztosabb iskoláztatás előnyt élvez,
- a pszichésen sérült fiatalok kvázi ellátatlansága,
- nagykorúságig „infantilis” helyzetben tartás (teljes ellátás, de létfenntartásra nem szoktatás),
- döntéshelyzetekben a hierarchia érvényesítése a törvényi kereteken belül,
- teljes semlegesség a nagyszámú cigány fiatal identitásának kialakításával szemben.

Változást hozhat a gyermekotthonok lakásotthonokká alakításának folyamata, azonban ez csak a lehetőségét nyújtja a személyre szabottabb munkának. A problémamegoldáshoz elengedhetetlenül szükséges a szemléletváltás is, amely fókuszba helyezi a demokratikus önrendelkezéshez szükséges készségek elsajátítását és a cigány etnikai identitás kialakításának fontosságát. Mindez kitérít a jelenleg meglehetősen szűk nézőpontra, mely az állami neveltek kudarcainak hátterében kizárólag a pszichés sérüléseket látja. (Ezzel mintegy elhárítva a felelősséget az el nem végzett munka, illetve az „egyszerűbb megoldások” következményeinek.)

A gyermekvédelemre általánosságban jellemző, hogy a család szerepét addig sem tudja igazán betölteni, amíg a gyermek a „rendszerben” van, de a „rendszerből kikerült” gyerekek esetében teljes „magára hagyás” jellemző. Az intézmény, mint rendszer már nem számol a meghatározott életkort betöltött fiatalokkal semmilyen téren. Ez abban is megmutatkozik, hogy a volt állami gondozottak életének alakulását még semmilyen felmérés, tudományos kutatás nem tárta fel. Szórványadatokkal rendelkezünk egy-egy helyi felmérés eredményeképpen, de átfogó, tudományos megalapozottságú ismereteink nincsenek.

A felzárkóztatás leginkább az állam oktatáspolitikai feladata lenne. „A kilencvenes években született magyarországi oktatáspolitikák többé-kevésbé általános és közös jellemző vonása, hogy a döntéshozók nem igazán voltak tisztában azzal, mivel is állnak szemben, s hogy a lépések milyen hatást váltanak ki az oktatási rendszerben.” – írja Radó Péter a Bevezetés az oktatáspolitikai elemzésbe: romák és az iskola című cikkében.

Az oktatáspolitikák tervezésének egyik legkritikusabb mozzanata a problémák azonosítása és azok okainak feltárása, mivel az első lépéseknél elkövetett hibák rossz pályára terelhetik az egész tervezési folyamatot.

Civil szerveződések, kezdeményezések

Az oktatáspolitikának mind a mai napig különböző próbálkozásai voltak és vannak ezen probléma kezelésére. Ilyenek pl.:

Amrita OBK Egyesület

Az Amrita OBK Egyesület 1994-ben alakult Péccsett azzal a céllal, hogy azoknak a roma fiataloknak az önszervező szervezete legyen, amelyek középiskolába készülnek, vagy már oda járnak. Ezeknek a fiataloknak az Egyesület a folyamatos tanulmányi segítség mellett egy olyan kulturális, szociális háttérrel biztosított, amelyet a nem roma társaik a családi környezetből hoztak magukkal.

Faág Baráti Kör Egyesület

Az alulról jövő kezdeményezésként 1998-ban létrejött Faág Baráti Kör célja, hogy az állami gondoskodásban élő cigány és nem cigány fiatalok oktatás segítségével történő társadalmi beilleszkedését megkönnyítse. Tevékenységeink tartalmi területei közé mindazok tartoznak, melyeket anyagi és személyi feltételek hiányában az állami fenntartású gyermekotthonok és lakásotthonok nem képesek kezelni, szinte teljesen ellátatlanul hagynak.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján szükségessé vált az egyesület működését földrajzilag kiterjeszteni partnerek bevonásával, az egyesület által szervezett pedagógusképzéssel már megalapozott hálózat kiépítésével. Az ennek eredményeként létrejött önszervező támogató hálózat az állami nevelt fiatalok számára családi jellegű segítséget jelent.

A projekt 2001-2002-ben zajlott a Faág Baráti Körben.

A Faodú program

A projekt alapvető célja az volt, hogy minden tehetséges, Baranyában élő, állami nevelt cigány és nem cigány fiatal önszervező közösségi háttérrel a tanulásban sikereket érjen el. Ennek érdekében tehetséggondozó hálózat kiépítését tűzte ki az Egyesület által létrehozott konzorcium célul. A hálózat építése a Faág Baráti Körben az elmúlt években sikerrel működő tevékenységek széleskörű adaptációja, és a megyét lefedő kistérségi központok munkájának szakmai összehangolása, minőségbiztosítása. A 4 településen létrejövő központok – személyre szabott pályaaorientációs és tanulmányi szolgáltatást nyújtanak pedagógusok és önkéntes segítők bevonásával (nyelvoktatás, felzárkóztatás, tehetséggondozás, számítástechnikai ismeretek stb.)

– működését tekintve önszervező közösségek – szervezői idősebb és volt állami gondozottak, kortárs-segítő képzésben résztvevő jelenlegi állami gondozottak –, akik széleskörű kapcsolatok kiépítésével (self-help működés, cigány témájú szakkörök, cigány közösségek, roma oktatási kezdeményezések stb.) a családi háttér nélkül felnövekvő fiatalok számára a cigány identitás indirekt módon való alakulásához járulnak hozzá.

Napi tapasztalat, hogy az állami gondoskodás intézményeiben nevelkedő fiatalok a családi háttér segítése nélkül legtöbb esetben nem képesek megalapozott pályaválasztásra, sikeres iskolavégzésre, önálló életkezdésre, saját életvezetésre, valamint a tartós társadalmi beilleszkedésre. Egykori és jelenlegi „intézetis” fiatalok között nagyobb arányban találunk iskolából lemorzsolódottakat, enyhébb vagy súlyosabb személyiségzavarral küzdőket, szenvedélybetegeket. Gyakrabban sodródnak bűncselekménybe hasonló korú társaiknál úgy elkövetőként, mint áldozatként. Aluliskolázottságukból kifolyólag a munkaerőpiacon sem versenyképesek, valamint az egykori állami gondozottak köréből kerül ki a hajléktalanok nagy hányada is.

Cigány származású állami gondozottak esetében speciális problémát jelent a cigány identitás kérdésköre. Mind az intézmény, mind a fiatalok oldaláról nehezen megközelít-

hető kérdés: Ki cigány származású? Ha a szülők, a család ismeretlen, ha a vezetőknél nem jellegzetesen cigány név, ha a cigány kultúra „idegen”, ha a cigány szó negatív sztereotípiaként él, ha csak a bőrszín utal a származásra – ezekben a helyzetekben rendkívül nehéz az etnikai identitás elfogadása, felvállalása. A cigány állami gondozott fiataloknak, intézetben nevelkedve nincs élő kapcsolatuk, valós azonosulási pontjuk saját kultúrájukkal, tágabb környezetük azonban mégis cigányként tartja őket számon, alkalmazva rájuk a társadalomban széles körben elterjedt negatív előítéleteket. Ez a helyzet gátja egy egészséges identitástudat kialakulásának, végső soron az egészséges személyiségfejlődésnek. Mindennapos tapasztalat, hogy a roma származású állami gondozottak körében gyakoribbak a fent említett speciális problémák, devianciák, mint nem cigány állami gondozott társaiknál.

A társadalmi beilleszkedést gátló problémák (aluliskolázottság, reális önértékelés hiánya, motiválatlanság, magány, bizalmatlanság, „pillanat-perspektíva”, identitászavar, súlyosabb esetben pszichés zavarok, szenvedélybetegség stb.) az adott célcsoportra nézve reális veszélyt jelentenek, komplex, speciális odafigyelést igényelnek.

A sikeres életvezetést az arra hivatott intézmények sem képesek elsajátíttatni az állami nevelt fiatalokkal.

A gyermekotthonok, lakásotthonok többsége „bura alatt tartva” gyakorlatilag kirekeszti az állami nevelteket a társadalmi folyamatokból. Ennek hátterében lehet többévtizedes intézményi megszokás vagy az anyagi erőforrások hiányában az egyszerűbbet választás elve. Ez a fajta szegregáció azonban különösen súlyos a családi szocializáció nélkül felnövekvő gyerekek esetében. A létfenntartással küzdő gyermekvédelmi intézmények legtöbb esetben még az alapvető problémák „lereagálását” sem képesek ellátni, a jelentkező speciális problémákkal szemben pedig végképp tehetetlenek.

Az egyéb különböző érintett intézmények, szervezetek (oktatási intézmények, kollégiumok, lelkeség- szolgálatok, vallási közösségek, ifjúsági- és sportkörök stb...) csak egyes részterületek felvállalására képesek, amely sok esetben nem elegendő az állami neveltek összetett problémáinak megoldására. Így próbálkozásaik gyakorta a legnagyobb „befektetés” esetén is kudarcba fulladnak.

A sikeres életvezetés egyik alapfeltétele az egészséges identitástudat, melynek szerves része az etnikai identitás. Ennek alakításában a gyermekotthonok, nevelőintézetek eddig semlegességet mutattak. A „minden ember (gyermek) egyenlő” elvet alkalmazva nem tesznek különbséget a cigány és nem cigány állami gondozottak között. Ez önmagában helyes elv, de így a roma származású fiatalok az intézetben belül nem sajátítják el azokat a konfliktusmegoldó stratégiákat – ellentétben családban nevelkedő társaikkal -, melyek alkalmazására alapvető szükségük lenne az intézetben kívüli világban, ahol a diszkrimináció enyhébb-súlyosabb formája mindennapos gyakorlat.

Szemléletváltás a gyermekvédelemben: alulról szerveződő civil kezdeményezések fontossága

Az állami neveltek életéből hiányzik a család. Ez nemcsak az indirekt szocializáció hiányának valamennyi hátrányát jelenti számukra, hanem az érdekeik képviselésének hiányát is. Minden esetben, amikor az intézményi érdek szembekerül az egyéni érdekekkel – függetlenül a jószándéktól, a gyermekvédelmi törvénytől – az intézményi érdek érvényesül, háttérbe szorítva az egyéni esetkezelés más megoldásait.

Gyakorlati tapasztalat, hogy az állami neveltek aktív részvételével szerveződő közösségek hatékonyan el tudják látni az egyén érdekérvényesítésének feladatát, valamint a mintaadást. Az állami nevelt fiatalok helyzetében döntő változást csak az hozhat, ha olyan program indul el, amely nem az intézmény oldaláról közelít az egyén felé, hanem az egyéni érdekeket mindenek előtt tartva biztosít háttérrel.

Elsődleges cél egy olyan diákközösség szervezése, tevékenységének biztosítása, amely demokratikus működésével a saját sors alakításának lehetőségét és felelősségét nyújtja. Idősebb, már sikereket elért fiatalok bevonása valódi mintákat, elérhető távlatokat jelent az állami neveltek számára. Felnőttek, elkötelezett segítők pedig az egyéni segítség személyes módjának garanciái.

Az így kialakult közösség jelenti a háttérét a fent vázolt, rendkívül összetett, hatásában összetársadalmi probléma kezelésének, melyet egyszerre két irányból kell megközelíteni.

Társadalmi integráció az oktatási rendszeren keresztül

A megyében jelenleg az intézetben nevelkedők között a továbbtanulási arány rendkívül alacsony, nagyjából a cigányság országos mutatóinak felel meg. Ez azonban helyi szinten jelentős elmaradásnak számít, hiszen a dél-dunántúli régióban a cigány lakosság iskolázottsági mutatói magasabbak az országos átlagnál.

Bármely hátrányos helyzetből egyetlen tartós kitörési lehetőséget csakis a hosszabbtávú szellemi befektetés, azaz a továbbtanulás jelenthet. Ez igaz mind a cigányságra, mind a jelenlegi és az egykori állami gondozottak körére, különösen igaz az állami gondozott cigány fiatalokra.

Cigány/roma identitás ápolása

Rendkívül fontos általában a továbbtanuló roma fiatalok esetében, hogy ne veszítsék el gyökereiket, társadalmi integrációjuk ne csússzon át egyfajta látszat-asszimilációba, mikor is saját eredeti közegüktől mintegy szegregálódnak, azonban a megcélzott új társadalmi közeg sem képes őket teljesen befogadni.

Állami gondozott cigány fiataloknál ez a kérdéskör kiemelten fontos jelentőséggel bír

- egyfelől saját egészséges személyiségfejlődésük, identitásuk alakulása szempontjából
- másrészt a cigány közösség szempontjából, mely számára személyes példájukkal és majdani munkásságukkal inspirálólag hatnak

- és nem utolsósorban a társadalom egészében elősegíthetik a széles körben elterjedt sztereotípiák, előítéletek áttértékelését.

Összegzés

A legutóbbi néhány évben javulni kezdtek a cigány lakosság továbbtanulási esélyei. Az egész népesség viszonylatában a középiskolai továbbtanulási esélyeket elsősorban az befolyásolja, hogy a tizenöt év alatti évfolyamok létszámai folyamatosan csökkennek.

Egy másik probléma, hogy a beás anyanyelvű beás gyerekek 42%-a és a cigány anyanyelvű gyerekek 48%-a nem végzi el az általános iskolát. Náluk az a fő akadály, hogy hat-hét éves korban a gyerekek nagy része igen rosszul tud magyarul. Ezzel kapcsolatban Solt Ottília már húsz évvel ezelőtt javasolta, hogy a cigány nyelvet – és persze a beás nyelvet is – be kell fogadni az iskolába. Nem azt javasolta, hogy a cigány nyelv legyen a tanítás nyelve, hanem csupán az elfogadást. „Nincs szükség a tanítók tökéletes cigány nyelvtudására. A gyerekek félelme és idegessége cigány nyelvű köszönés és néhány cigány nyelvű formula hallatán is oldódik.”

A közelmúltban hozott döntés értelmében 1998. január 1-től „cigány tanulók felzárkóztató oktatásában részt vevők” címen tanulóként 24 ezer forint támogatási összeg vehető igénybe az általános iskolákban, a szakiskolákban, a gimnáziumokban, a szakközépiskolákban és a speciális iskolákban. Az etnikai kiegészítő támogatásról szóló jogszabály az önkormányzatokhoz és oktatási intézményekhez köti a normatív támogatások megadásának lehetőségét. A probléma a támogatással egyrészt az, hogy a megigényelt és megkapott támogatásokat az iskolában nem mindig erre a célra fordítják. A másik probléma, hogy vannak az országban olyan intézmények – többek között a dolgozatban fo-

lyamatosan emlegetett civil szervezetek –, amelyek nem általános iskolák vagy óvodák vagy középiskolák, de sikeresen foglalkoznak cigány gyerekek oktatásával. E pillanatban ezek az intézmények nem kaphatnak etnikai kiegészítő támogatást. Biztosítani kell a normatív támogatások folyósítását az ilyen intézmények számára.

Fontos probléma még, hogy ezek a civil szervezetek pályázatokból tartják fenn magukat. A pályázatot intézmények leginkább csak a programok költségeit vállalják. A nehézséget tehát a napi működés költségeinek előteremtése jelenti.

Az említett problémák mellett szóljunk az elért eredményekről és a pozitívumokról is.

A működő programokon részt vevő fiatalok azokat a tudásokat, amit társaik a családból már eleve hoznak, megszerezhetik. A Faág Egyesületben most elindított patrónusi programban részt vevőknél pedig a patronáltak olyan kapcsolatban vannak, vagy olyan kapcsolatba kerülnek a patronálójukkal, hogy akár a családot is helyettesíthetik egy bizonyos szinten.

A kilencvenes évek közepétől folyamatosan egyre több roma fiatal került be az ország különböző érettségit adó intézményeibe a különböző ilyen programoknak köszönhetően. Most a cél az lenne, hogy a jövőben ezek a fiatalok – akik lassan végeznek, vagy akár már végeztek is a középiskolákban – a felsőoktatásban folytassák a tanulmányaikat.

Az állami gondozottaknál pedig a kilencvenes években lezajlott programot megpróbálni megvalósítani, ugyanis enélkül a fiatalok nagy részének nincsenek nagy kilátásaik.

Irodalom

Család nélkül. (2002) Faág Baráti Kör.

Faodú program. (2001) Faág Baráti Kör.

Liskó Ilona (2001): A cigány tanulók és a pedagógusok. *Iskolakultúra*, 12.

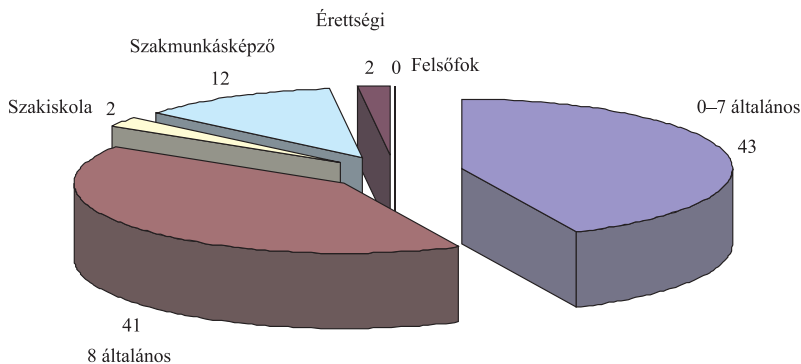
Radó Péter (2001): Bevezetés az oktatáspolitikai elemzésbe: a romák és az iskola. *Iskolakultúra*, 12.

Polónyi István (2002): A cigány népesség demográfiai, iskolázottsági és foglalkoztatási helyzete. *Iskolakultúra*, 8.

Kézdi Gábor (2001): *A roma fiatalok középiskolai továbbtanulása.* In: *A cigányok Magyarországon.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Kemény István (2001): *Tennivalók a cigányok/romák ügyében.* In: *A cigányok Magyarországon.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Melléklet

1. ábra. A 20 évesnél idősebb cigány lakosság iskolai végzettsége